

Latin och grekiska i våra måttssystem

PN B038

av Åke Lundström, 1985

Reviderad av Kjell Weinius, 2008

Olägenheten med äldre måttssystem var framför allt att de inte byggde på decimalsystemet: en kanna (2,6 l) delades i 2 stop; en famn (1,78 m) i 3 alnar och en aln (59 cm) i 2 fot och en fot (29,7 cm) i 12 tum (à 25 mm); ett skålpund (425 g) delades i 16 uns och ett uns (26,5 g) i 2 lod; en "tunna guld" var den vanliga benämningen på 100.000 daler silvermynt;

Upplysningstidens krav på enkla och rationella system resulterade i att den franska vetenskapsakademien 1790 – mitt under revolutionen – tillsatte en kommitté, vars förslag – byggda på decimalsystemet – gjordes till lag 1791-95. Denna lag innebar följande:

Vikt: grundenheten kallades **gram**, fra. le gramme av grek. γράμμα. Detta ord betydde ursprungligen 'skrift, bokstav' som i 'telegram, grammatik'.

Längd: grundenheten kallades **meter**, fra. le metre av grek. μέτρον = mått. Den ursprungliga betydelsen finns ex. i 'metrik' = läran om versmått och i 'hexameter'.

Rymd: grundenheten kallades **liter** (= en kubikdecimeter), fra. le litre av grek. λίτρα som hade varit en vikt- och myntenhet.

Yta: grundenheten **ar** (100 m²), fra. un are av lat. *area* = yta.

För att beteckna multiplar av grundenheten omformades de grekiska räkneorden för tusen χίλιοι och hundra ἑκατόν till förstavelserna chilo/sv. kilo- och ecto/sv. hekto-. Motsvarande latinska räkneord (*mille* och *centum* samt *decem* = tio) beslöt man att använda för att beteckna delar av grundenheten:

1000	100	10	grundenhet	1/10	1/100	1/1000
kilo(gram)	hekto(gram)	dekagram (sällsynt)	gram	decigram	centigram	milligram
kilometer	--	--	meter	decimeter	centimeter	millimeter
(1 m ³)	hektoliter	--	liter	deciliter	centiliter	milliliter
--	hektar	--	ar	--	--	--

Under de senaste årtiondena har man – för att slippa de många nollorna – börjat tala om kilokronor (875 kkr = 875.000 kr), t.o.m. mega- och gigakronor (se nedan).

I Sverige infördes de nya måtten genom en kunglig förordning 1878 men det tog minst en generation innan de helt ersatte de gamla ('tum' används ännu i fråga om spik, bräddor och TV-bildrör). I England gick man först på 1970-talet över till decimalsystemet (även i fråga om mynt: £1 (one pound) = 100 pence, tidigare £1 = 20 shilling à 12 pence).

Den moderna teknikens behov av benämningar på mycket stora och små mängder har under det senaste århundradet medfört en utökning av systemet:

mega-	en miljon (6 nollor)	megaton	mikro-	en miljondel	mikrogram
giga-	en miljard (9 nollor)	gigabyte	nano-	en miljarddel	nanosekund
tera	en biljon (12 nollor)	terawatt	piko-	en biljondel	pikometer

Grek. μέγας – stor; γίγας – jätte; τέρας – vidunder;
μικρός – liten; νᾶνος – dvärg; ital. piccolo – liten